

Bilaga X

Civilsamhället i Värmland

Civilsamhället i Sverige erbjuder socialt stöd och meningsfulla aktiviteter som förbättrar livskvaliteten för människor i alla åldrar. Sektorn består av över 250 000 organisationer som bidrar till samhällsekonomin genom ideella insatser värda cirka 155 miljarder kronor. Omkring 160 000 av dessa organisationer är så kallade ideella föreningar.

I Värmland finns ungefär 8 500 idéburna organisationer registrerade, av dessa är över 5 000 registrerade som så kallade ideella föreningar. Sannolikt finns det även ett stort antal idéburna organisationer som inte är registrerade och åtkomliga i officiella databaser. Värmland har generellt en hög föreningstäthet med 30 föreningar per 1 000 invånare. Detta tyder på ett högt civilsamhällsengagemang i länet. Tittar man på Sverige generellt så finns 25 föreningar per 1 000 invånare. Civilsamhället i Värmland bidrar med ideella insatser värda 5,5 miljarder kronor.

Inom länet förekommer stora variationer i föreningstäthet. Torsby sticker ut med hela 59 föreningar per 1 000 invånare. Det finns endast tre kommuner som ligger under riksgenomsnittet och det är Kil (20 föreningar per 1 000 invånare), Forshaga (18 föreningar per 1 000 invånare) och Hammarö (15 föreningar per 1 000 invånare). Det finns således en stor variation inom regionen när vi tittar på orter som befinner sig nära Karlstad kontra orter som ligger långt från Karlstad.

Det finns uppskattningsvis över 6 000 anställda inom civilsamhället i Värmland oräknat alla ideella insatser eller personer som exempelvis ingår i arbetsmarknadspolitiska projekt.

Civilsamhället, med en mångfald av ideella organisationer inom områden såsom röst, service, möjliggörare och utförare, kompletterar offentlig sektor, fyller ett tomrum och har en förmåga att nå dit den offentliga sektorn inte når.

Civilsamhällets roll i samhället och i Värmland

Utan tvekan är civilsamhället en sektor som har betydelse för länet och dess invånare, något som också är uttryckt i Region Värmlands strategiska dokument. I Regionplanen och Värmlandsstrategin betonas till exempel vikten av ett nära samarbete mellan olika samhällssektorer för att nå visionen om "Ett hållbart Värmland som förändrar världen". Civilsamhället lyfts fram som en nyckelaktör i detta arbete genom att bidra med unika perspektiv och lösningar på samhällsutmaningar.

Civilsamhället bidrar till ett mer inkluderande och demokratiskt samhälle genom att erbjuda forum och plattformar där individer kan delta aktivt och påverka samhällsutvecklingen. Detta stärker den sociala sammanhållningen och ökar medborgarnas tillit till varandra och till samhällets institutioner. Det finns ett positivt samband mellan engagemang i civilsamhället och folkhälsans utveckling. Organisationer inom civilsamhället kan snabbare identifiera och reagera på nya utmaningar än offentliga aktörer, vilket är särskilt viktigt för att minska hälsoklyftor och främja en jämlik hälsa i regionen.

Civilsamhället är röstbärare för sina medlemmar eller olika grupper i samhället och man erbjuder en gemenskap som fyller en avgörande funktion för den enskilde individen såväl som för den större gruppen. Civilsamhället är ofta utförare av olika tjänster, ibland på uppdrag av offentlig sektor. Det kan exempelvis handla om stöd och rådgivning till utsatta grupper, eller mer vårdinriktade insatser. Genom att stödja dessa grupper bidrar civilsamhället till att avlasta hälso- och sjukvården och säkerställer att fler människor får den hjälp de behöver i rätt tid.

Tillväxtverket uttrycker att det civila samhället spelar en viktig roll i den demokratiska processen genom att kanalisera medborgarnas synpunkter och intressen i den politiska processen. De trycker

också på vikten av att stärka och skapa goda förutsättningar för civilsamhället att bidra till samhällsutvecklingen och välfärden i samhället.

Organisationer inom civilsamhället har ofta örat närmare marken än det offentliga och kan därför snabbare identifiera utmaningar och hitta nya lösningar på problem i nära dialog med sina målgrupper. Detta är särskilt viktigt för att möta nya och oväntade hälsoutmaningar på ett effektivt sätt och därför är samverkan mellan offentlig sektor och civilsamhället av största vikt.

I grund och botten handlar det om att offentlig sektor måste skapa utrymme och strukturer för dialog och samverkan med civilsamhället. Av största vikt är också att civilsamhället har en ekonomiskt hållbar grund att stå på. Nationella, regionala och lokala bidrag skapar förutsättning för civilsamhällets existens och har ett än högre värde i tider som nu då det försämrade ekonomiska läget i Sverige med stigande elpriser och hög inflation varit kännbart för civilsamhället.

Former för samverkan mellan Region Värmland och civilsamhället

Överenskommelsen Värmland – för samverkan mellan Region Värmland och den idéburna sektorn i Värmland är en avsiktsförklaring som beskriver vilka fem principer som samverkan ska utgå från:

- Dialog (portalprincip till övriga principer då all samverkan bygger på dialog)
- Kvalitet
- Mångfald
- Självständighet
- Öppenhet

Överenskommelsen Värmland antogs i bred samverkan och beslutades av Regionstyrelsen 2018. År 2022 skedde en revidering och den beslutades på nytt. Överenskommelsen Värmland fungerar som en plattform för samverkan och innebär att samverkan grundas på en överenskommen värdegrund, överenskomna principer och bidrar till varaktigt partnerskap och en gemensam lärandeprocess.

Överenskommelsen Värmland hanteras i Rådet för idéburna, som tillsammans med Rådet för Funktionsrätt och Pensionärsrådet utgör de tre strategiska råd- och dialogforum där Region Värmland och den regionala idéburna sektorn möts.

Andra forum för dialog, som är tydligare kopplade till verksamheters uppdrag förekommer inom regionen. Det kan exempelvis handla om samverkan med idéburna organisationer för att stärka brukares inflytande och delaktighet så att vården kan bli mer anpassad efter patienternas behov. Samverkan sker exempelvis också med organisationen Funktionsrätt Värmland, bland annat för att fysiska miljöer och kollektivtrafik ska vara så tillgängliga som möjligt.

Samverkan med den idéburna sektorn kan konkretiseras genom formen Idéburet offentligt partnerskap (IOP). En samverkansform som togs fram av civilsamhället och beslutades av dåvarande SKL 2015. I region Värmland finns ett antal IOP:er varav några är beslutade i hälso- och sjukvårdsnämnden. De är:

- Afasiföreningen (med Afasiföreningen)
- Frykcenter
- EBL-skolan (EBL- Ett bättre Liv)

IOP är en etablerad och långsiktig samverkansform där båda parter bidrar in i partnerskapet för att lösa en gemensamt identifierad samhällsutmaning och regleras i Region Värmland av en riktlinje.

Samverkansavtal, som också förekommer inom Region Värmland, är ett annat alternativ till formaliserad samverkan.

Sedan årsskiftet 2022/23 kan upphandlande myndigheter, såsom regioner och kommuner, reservera rätten att delta i upphandlingar och LOV-system (Lagen om valfrihetssystem) till idéburna organisationer i välfärden. Under 2024 var Region Stockholm först att nyttja lagändringen med en upphandling av Ersta diakoni, psykiatrisk öppenvård för personer med trauma efter krig, tortyr eller sexuellt våld.

Organisationer inom civilsamhället utgör i dag cirka 3 procent av välfärden, de kommersiella utgör cirka 20 procent medan de offentliga verksamheterna utgör cirka 77 procent. Reserverade upphandlingar är en metod för att säkerställa att idéburna organisationer kan delta och bidra till samhällets välfärd, vilken är att föredra framför upphandling av kommersiella aktörer. En studie från Göteborgs universitet stödjer detta genom att visa hur idéburna aktörer har högst kvalitet när det gäller äldreomsorg.

Upphandlingsmyndigheten betonar vikten av funktionsupphandlingar, där man fokuserar på att beskriva behov eller önskad effekt snarare än specifika lösningar. Detta öppnar upp för innovativa lösningar från olika typer av aktörer, inklusive de inom den idéburna sektorn.

Varför samverka?

Civilsamhällets roll som hälsofrämjande, förebyggande och behandlande aktörer är av största vikt för offentlig sektor och behöver ges rätt förutsättningar. Sektorns förmåga att identifiera och snabbt reagera på hälsoutmaningar, stödja utsatta grupper, främja hälsa och förbättra vårdssamverkan är ovärderliga bidrag till hälso- och sjukvårdens framtida utveckling.

För att lösa de utmaningar som Region Värmland och hälso- och sjukvården står inför behövs samverkan med alla aktörer. Genom att samverka med civilsamhället kan regionen förbättra sin förmåga att koordinera och leverera hälsotjänster. Civilsamhällets nätverk och lokala förankring kan användas för att nå ut till fler människor och skapa ett mer sammanhållet vårdssystem.

Former och metoder för samverkan mellan Region Värmland och civilsamhället finns redan på plats i viss utsträckning. Vad som krävs för att kraftsamla och kunna möta framtidens utmaningar är en utvecklad plan för långsiktig och strukturerad samverkan kopplat till hälso- och sjukvårdens utmaningar och uppdrag. Denna behöver tas fram i nära dialog med civilsamhället i länet. Region Värmland behöver ta ansvar för att skapa sig en helhetsöversyn över samverkan med civilsamhället i Värmland inom hälso- och sjukvårdsområdet såväl som i hela organisationen.

2024-06-14